

JUDISKA CENTRALRÅDET I SVERIGE

THE OFFICIAL COUNCIL OF SWEDISH JEWISH COMMUNITIES

Yttrande av Judiska Centralrådet i Sverige över Institutet för språk och folkminnets förslag till handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken finska, jiddisch, meänkieli och romska

Judiska Centralrådet har beretts möjlighet att yttra sig över Institutet för språk och folkminnets (Isof) förslag till handlingsprogram för bevarande av de nationella minoritetsspråken. Judiska Centralrådet instämmer i att behov av revitalisering föreligger och är dessutom oerhört brådskande vad gäller jiddisch som sedan slutet av andra världskriget saknat den kritiska massa av talare och den judiska samhällsstruktur som behövs för att språket ska fortleva på egen hand. Jiddisch som kulturarvsspråk behöver stöd och resurser för att förbli och utvecklas till en integrerad och synlig del av samhällslivet. Framtagandet av ett förslag till handlingsprogram är i denna kontext ett lovvärt initiativ.

Judiska Centralrådet har i detta yttrande tagit ställning till grundantaganden som handlingsprogrammet utgår ifrån liksom de mål och förslag som formulerats av Isof, och som vi finner relevanta att ta ställning till. Vår utgångspunkt är helt och hållet den judiska minoritetens intressen och därmed ska vårt yttrande inte betraktas som ett ställningstagande avseende övriga minoriteters behov av språkrevitalisering.

Jiddisch som nationellt minoritetsspråk och kulturarvsspråk

- Judiska Centralrådet finner det problematiskt att en utgångspunkt som genomsyrar handlingsprogrammet är ett renodlat språkfokus med därav följande antaganden om vilka förslag som bäst skulle svara mot behov av språkrevitalisering.

Judiska centralrådet har tillsammans med Jiddischförbundet under ett par års tid verkat för en utvidgning av språkbegreppet inom den nationella minoritetspolitiken. Judiska Centralrådet anser att jiddisch ska betraktas som kulturarvsspråk för den judiska minoriteten i Sverige. Ett alltför renodlat språkfokus å andra sidan kan förstärka en koppling mellan språk och identitet som inte är i överensstämmelse med hur många judar definierar sin identitet. Om identiteten ska definieras med hänsyn tagen till egenmakt och självbestämmande inom minoriteten så bör grundpremisen vara att närma sig minsta gemensamma nämnare som det går att nå bred enighet kring.

Såsom även har konstaterats i prop. 2017/18:199 En stärkt minoritetspolitik (ss. 18, 25) kan språk- och minoritetsidentitet skilja sig åt hos individer tillhörande samma nationella minoritet och individernas rättigheter ska säkras oavsett hur denna identitet ser ut.

- Isofs förslag till handlingsprogram utgår från att revitaliseringsinsatserna kan grundas i en gemensam problembild för samtliga nationella minoriteter. Isof konstaterar att minoritetsgrupperna inte är homogena, men samtidigt antas grundutmaningen för de nationella minoritetsspråken vara densamma, nämligen att språkets överlevnad är hotad varmed behoven av åtgärder förutsätts vara gemensamma. Judiska Centralrådet anser att detta antagande behöver nyanseras och språkens nutida utmaningar kontextualiseras.
- Judiska Centralrådet vill poängtera vikten av bred förankring av förslag genom samråd. Både genom samråd med judiska remissinstanser som har utpräglat språkfokus, men även och inte minst, de remissinstanser som bredast representerar den judiska minoriteten oavsett språklig och kulturell identitet på individnivå.

I bilaga 2 anges att "Det finns flera organisationer i Sverige som företräder judisk kultur och jiddisch, till exempel Sveriges jiddischförbund, Jiddischsällskapet i Stockholm och Der Nayer Dor." (B2:5) Det är beklagligt att Judiska Centralrådet och Judiska Ungdomsförbundet inte nämns i detta sammanhang. Den judiska paraplyorganisation som kan göra anspråk på att representera den judiska minoriteten som helhet, både sett till medlemsantal och inriktning, är Judiska Centralrådet som omfattar ca 6300 judar över hela landet i alla olika ålders-, intresse-, nationalitet-, språk- och kultursegment, oavsett på vilket sätt de definierar sig som judar. Därför är det avgörande att Judiska Centralrådet – och även JUS som representerar unga judar i Sverige – inkluderas i samtliga dialoger om revitalisering av språk och kultur. I annat fall kan slutsatser av kartläggningar och samråd enbart appliceras på jiddischtalare/ jiddischintresserade inom och utanför den judiska minoriteten, ej på den judiska minoriteten som helhet.

Synpunkter på handlingsprogrammets mål och förslag utifrån den judiska minoritetens behov och intressen:

- Förslag som syftar till att öka kunskapen om de nationella minoriteterna och nationella minoritetsspråken i majoritetssamhället och i offentlig sektor (Avsnitt 1.1.)

Judiska Centralrådet tillstyrker förslaget om en informationsportal med samlad information om de nationella minoriteterna och minoritetsspråken. Gärna som en vidareutveckling av minoritet.se som kunde tilldelas högre anslag för att vidareutveckla portalen och konsultera expertis.

Judiska Centralrådet tillstyrker förslag om webbutbildning för offentliganställda i samarbete med SKR. Judiska Centralrådet har sedan tidigare framhållit vikten av samordning genom SKR för att effektivisera samråddandet med och informationssatsningar gentemot kommuner och regioner.

Judiska Centralrådet tillstyrker anonym datainsamling som bygger på frivillighet från minoriteternas sida. Datainsamling är nödvändigt vid uppföljning men får inte genomföras på sådant sätt att individer kan identifieras som judar. En möjlig lösning vore att de lokala judiska församlingarna genomför datainsamling via medlemsenkät och resultat kommuniceras på aggregerad nivå.

- Förslag om förvaltningsområden för jiddisch och romska (Avsnitt 1.2)

Judiska Centralrådet avstyrker förslaget om förvaltningsområden för jiddisch.

Judiska Centralrådet är enigt med Isof om att minoritetspolitiken inte har slagit igenom utanför förvaltningsområdena och att de icke-territoriella minoriteterna, romer och judar, har missgynnats av avsaknad av kompensatorisk motsvarighet till förvaltningsområden. Judiska Centralrådet anser dock inte att införande av förvaltningsområden för jiddisch är ändamålsenligt eller konstruktivt av följande skäl:

1. **Den judiska minoriteten är inte territoriell och de judar som befinner sig utanför de föreslagna förvaltningsområdena skulle missgynnas.** De föreslagna förvaltningsområdena är storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö av det skälet att det finns störst judisk befolkningsskoncentration där. Av demografin följer att dessa städer har väl fungerande judiska infrastrukturer som skulle behöva mer stöd för att utvecklas men likväl är välfungerande och tillgodoser minoritetens behov av judisk kultur, utbildning, socialt liv och gemenskap. De judar som verkligen skulle behöva ett extra stöd är de som befinner sig inte sällan utanför de föreslagna förvaltningsområdena.
2. Det serviceutbud som förvaltningsområdena ska tillhandahålla minoriteterna bygger på att individer tillkännager att de tillhör minoriteten, utanför den egna sociala kontexten, i kontakterna med offentlig förvaltning. BRÅ:s rapport om antisemitism från 2019 har visat att **svenska judar som är öppna med sin identitet löper större risk att utsättas för antisemitism.** Europeiska unionens byrå för mänskliga rättigheter (FRA) har i en rapport från 2018 visat att 78% av svenska judar undviker att bära symboler som kan avslöja deras judiska identitet. Judiska centralrådets samlade erfarenhet av våra medlemmars rapporterade upplevelser överensstämmer med bilden dessa rapporter tecknar av att judar ofta är restriktiva med att öppet deklarerera sin identitet.
3. **De språkliga rättigheterna som gäller i förvaltningsområden är kopplade till rätt till förskola och äldreomsorg på minoritetsspråket samt rätt att använda språket i kontakter med lokala myndigheter, förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar.** Vad gäller jiddisch är aktiva talare få och generellt äldre. Även i de fall jiddisch är deras modersmål (gäller främst Förintelseöverlevande som dessvärre är en tynande skara) så talar de generellt mycket god svenska och oftast fler språk beroende på födelseland. Efterfrågan av jiddischkompetens inom offentlig förvaltning blir på sin höjd rättighetsbaserad och kan ha ett starkt symbolvärde men **kan inte i dagsläget ha ett praktiskt värde.** Judiska Centralrådet menar att resurser istället bör kanaliseras till de judiska institutioner och organisationer som har den samlade kompetensen för att värna och utveckla det judiska kulturarvet.
4. För barn och unga är det viktigt att de får möjlighet att utveckla sin minoritetskulturella identitet (i överensstämmelse med 4 § andra stycket i minoritetslagen samt artikel 30 i FN:s barnkonvention). I detta ingår att få lära sig sitt minoritetsspråk men återigen måste detta vara ett uttryckligt önskemål på individnivå. På basis av den judiska minoritetens nuvarande språk- och kultursammansättning bedömer vi att behov av jiddischkompetens i reguljär kommunal förskole- och skolverksamhet – såsom kan efterfrågas av nationella minoriteter med förvaltningsområden – inte är aktuell att prioritera. Däremot skulle **jiddischkompetens med fördel kunna stärkas inom ramen för judisk skolverksamhet där den får ingå i en kulturell kontext som gör språket levande och relaterbart.**

5. Även äldre judar för vilka jiddischspråket inte är centralt för identiteten bör kunna efterfråga exempelvis **äldreomsorg med judisk kulturell kompetens** i vilken jiddischkulturen har stor bäring men inte nödvändigtvis på språklig nivå. Sådan äldreomsorg bedrivs på Judiska Hemmet i Stockholm och på Neuberghska Bambergerska äldreboendet i Göteborg men efterfrågan, både lokalt och nationellt, är större än utbudet.
6. Begreppet **kulturarvsspråk behöver få större genomslagskraft** för att öka förståelsen för den judiska minoritetens identitetsammansättning och hur ett judiskt kulturarv på ett så meningsfullt och legitimt vis som möjligt kan föras vidare till nästa generation. Judiska Centralrådet bedömer inte att språk i den bemärkelsen kan få tillräcklig genomslagskraft inom ramen för nuvarande modell med förvaltningsområden.

Många svenska judar har en stark judisk identitet utan att ha någon önskan eller upplevt behov av att lära sig jiddisch. Jiddisch är inte ett absolut kriterium för judisk identitet och var och en måste ha friheten att definiera sin egen identitet. Minoritetspolitiken behöver ramar men dessa ramar får inte bli en för minoriteten påtvingad identitet. Därför är en vital judisk infrastruktur avgörande för att stärka judiskt liv och säkra en judisk framtid. Dessa organisatoriska ramar är förutsättningen för den upplevelse av gemenskap och tillhörighet som är nödvändig för identitetskonstruktionen och kontinuiteten.

*I stället för förslaget om förvaltningsområden för jiddisch driver Judiska Centralrådet frågan om en **statlig strategi för stärkandet av judiskt liv i Sverige (se bilaga)**. Detta tillsammans med Sveriges jiddischförbund, Paideia folkhögskola samt Föreningen Hillel (Hillelskolan i Stockholm). En sådan strategi kan utgöra ett ramverk för att tillförsäkra den judiska minoriteten de resurser som behövs för både bevarande och revitalisering av det svenskjudiska kulturarvet. Hemställan om sådan strategi har inlämnats till regeringen den 26 januari 2021 och inkluderar följande områden: **satsningar på judiska kulturinstitutioner och jiddischkultur, satsningar på judisk formell och informell utbildning, kraftfulla revitaliseringsinsatser för jiddisch och satsningar på det fysiska svensk-judiska kulturarvet.***

Judiska Centralrådet önskar även se en utökad samrådsskyldighet för de kommuner och regioner där lokal judisk representation finns genom de judiska församlingar och judiska föreningar som är anslutna till Judiska Centralrådet. Genom ökade möjligheter till inflytande och delaktighet kan resurser kanaliseras dit de gör störst nytta i stället för att låta minoritetens behov definieras av generiska mallar med bristande träffsäkerhet.

- Förslag om etablering av Språkcentrum (Avsnitt 2.1)

Judiska Centralrådet tillstyrker etableringen av språkcentrum för jiddisch. Judiska Centralrådet ser positivt på ansatsen att främja och stimulera ökad användning av jiddisch och därmed möjliggöra för svenska judar att ta del av sitt kulturarv. Det är viktigt att i enlighet med Isofs förslag låta insatserna utgå från respektive minoritets behov av revitaliseringsinsatser.

- Förslag som syftar till att barn som tillhör en nationell minoritet får lära sig sitt nationella minoritetsspråk inom ramen för förskolans verksamhet (Avsnitt 3.2)

Judiska Centralrådet instämmer i att förskolan ska medverka till att barn utvecklar sin kulturella identitet. Centralrådet menar dock att relevant fokus för barn tillhörande den judiska minoriteten inte kan vara enbart, eller primärt, språköverföring utan språket bör behandlas som kulturarvsspråk.

Judiska Centralrådet avstyrker inte förslaget om att Skolverket får i uppdrag att se över hur man kan underlätta uppstart av förskolor med inriktning mot nationella minoritetsspråk, men anser att formuleringen bör kompletteras med inriktning mot nationella minoritetskulturer.

Fokus bör vara att få ta del av jiddisch som kulturarvsspråk inom ramen för den befintliga judiska skol- och förskoleverksamheten på Hillelskolan i Stockholm, Alexandraskolan i Göteborg samt Chinuch i Malmö. Jiddisch utan judisk kontext kapar språkets livsnerv. Resurser kan riktas till ökad kunskap om det judiska kulturarvet genom att inrätta en judisk skolform liknande Sameskolan.

- Förslag för att öka språkbärares möjligheter att delta i språkkurser och aktiviteter med anknytning till språken. (Avsnitt 4.1)

Judiska Centralrådet tillstyrker förslaget att regeringen inrättar riktade anslag som delas ut till studieförbund och folkhögskolor för att erbjuda språkkurser i de nationella minoritetsspråken.

- Förslag att stärka kompetensförsörjningen i de nationella minoritetsspråken inom offentlig sektor (Avsnitt 4.2)

Judiska Centralrådet önskar se förslaget omformulerat till att omfatta även, och inte minst, kulturell kompetens. Det vi ser störst behov av inom offentlig sektor – för den judiska minoriteten - är inte språklig utan kulturell kompetens samt förståelse för den utsatthet som judar kan uppleva ute i samhället när de är öppna med sin identitet.

Kulturell kompetens på ett djupare plan kännetecknar den kulturella gemenskapskänsla, med delade referensramar, som kan efterfrågas inom judisk äldreomsorgs-, förskole- och skolverksamhet. Under de livsfaser när vi är som mest beroende av andra människor är trygghetsbehovet desto viktigare. Kulturell kompetens kan i offentlig sektor handla om ytligare kunskap som berör judiska traditioner, mathållning (när så är relevant) och inte minst traditioner som berör livscykeln – från födsel till begravning. Kunskap om antisemitism och hur den yttrar sig är också generellt mycket bristfällig i offentlig sektor, både när det gäller stöd till de som utsätts och insatser för att bekämpa antisemitism.

Sannolikheten att svenska judar skulle efterfråga att använda jiddisch i verksamheter i offentlig sektor är mycket liten inom överskådlig framtid. Både för att judar idag sällan har jiddisch som modersmål liksom för att det är vanligt förekommande att dölja sin judiska identitet för omgivningen. Att i det läget satsa resurser på kompetensförsörjning med jiddisch i offentlig sektor vore varken realistiskt eller ändamålsenligt.

- Förslag rörande: språkstöd och bokstart (avsnitt 5.1), produktion av litteratur (avsnitt 5:2)

Det är värdefullt att kunna erbjuda en bredd av olika slags litteratur och tillgängliggöra denna för dem som så önskar. Det är viktigt att vara medveten om de trösklar som finns i form av läsförståelse och att jiddisch skrivs med hebreiska bokstäver.

Av vikt är att judisk kultur och identitet förmedlas så allsidigt som möjligt i media och i litteratur, på ett sätt som barn och unga kan identifiera sig med och som även, genom mångsidighet, kan utmana stereotyper och fördomar hos det omgivande samhället.

- Förslag om resursbibliotek (Avsnitt 5.3)

Judiska Centralrådet tillstyrker inrättandet av statligt finansierade resursbibliotek för nationella minoritetsspråk.

- Scenkonst, musik, bild- och formkonst (Avsnitt 5.4), film (Avsnitt 5.5), medier och public service (5.6)

Judiska Centralrådet tillstyrker de föreslagna satsningarna på utökande av utbudet av jiddisch- och jiddischkultur inom samtliga områden, inte minst inom ramen för kulturskolebidraget. Judiska Centralrådet delar till fullo åsikten att överföring av språk och kultur till nya generationer bör främjas.

Judiska Centralrådets slutsatser angående handlingsprogrammet

Överföring av judiskt kulturarv är centralt för de judiska församlingarnas och föreningarnas existens och utgör den övervägande delen av verksamheten. Ett handlingsprogram för att revitalisera jiddisch som kulturarvsspråk vore ett välkommet bidrag till att säkra ett judiskt kulturarv för kommande generationer.

Att införa förvaltningsområden för den judiska minoriteten vore av ovan angivna skäl varken en ändamålsenlig eller effektiv lösning för att stärka minoritetens möjligheter att överföra sitt språk- och kulturarv till nästa generation. Däremot skulle Judiska Centralrådet förorda och välkomna en utökad samrådsskyldighet för de kommuner och regioner där lokal judisk representation finns genom de judiska församlingar och judiska föreningar som är anslutna till Judiska Centralrådet.

För att judar ska uppleva att revitalisering av språk är en relevant eller prioriterad fråga behöver i första hand existentiella frågor mötas och lösas. Det gäller säkerheten för judiska institutioner och privatpersoner och det gäller lagstiftning som kan möjliggöra överförande av identitet och kultur till nästa generation. En avgörande fråga är utbildning och hur vi kan trygga en judisk skolform som inte riskerar sin existens därför att det omgivande majoritetssamhället betraktar judiskt kulturutövande och kulturoverföring som konfessionell per definition. Att förtydliga de kulturella värdena med en judisk skolform inom ramen för en statlig strategi med nationell täckning är det som Judiska Centralrådet tillsammans med Sveriges Jiddischförbund, Paideia folkhögskola och Föreningen Hillel anser vara avgörande för att stärka och trygga judiskt liv i Sverige. Med ramar som tryggar resurser utifrån minoritetens egna behov och intressen samt tryggande av befintlig judisk infrastruktur kan revitaliseringsåtgärder avseende jiddisch och jiddischkultur bli verkningsfulla.

Stockholm den 19 mars 2021

Charlotte Manderman

Politisk handläggare

Hanna Halpern

T.f. Generalsekreterare

Judiska Centralrådet

Bilaga 1

Hemställan om en statlig strategi för stärkandet av judiskt liv i Sverige

Judiska Centralrådet, Sveriges Jiddischförbund, Paideia folkhögskola och Föreningen Hillel (Hillelskolan), vill initiera tillskapandet av en svensk strategi för den judiska minoriteten, antagen av regeringen, för långsiktig social hållbarhet. Ett förstärkt stöd är en förutsättning för fortlevnad och utveckling av judiskt liv i Sverige, en förutsättning för en långsiktig framtid för den judiska minoritetens närvaro i landet. Strategin bör omfatta:

- Satsningar på judiska kulturinstitutioner och jiddischkultur omfattande:
 - Fokus på utveckling genom kraftfulla insatser för att understödja en levande och dynamisk judisk kultur
 - Bevarande och säkerställande av arkiv och forskningsmaterial
- Satsningar på judisk formell och informell utbildning
- Kraftfulla revitaliseringsinsatser för jiddisch
- Satsningar på det fysiska svensk-judiska kulturarvet

Bakgrund

Den nationella minoritetspolitiken har sedan förstärkningen av lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk 2019, ökat fokuset på språkliga rättigheter för språkbärarna. De kommuner som ingår i förvaltningsområden får ett extra bidrag från staten om cirka 60 miljoner kronor årligen. Detta innebär att cirka hälften av statens satsningar på nationella minoriteter går till förvaltningsområdena. För den judiska och den romska minoriteten saknas dock förvaltningsområden. För romerna finns en särskild strategi, Romastrategin, med ett utökat bidrag på cirka 10 miljoner kronor.

För den judiska minoriteten, som till största del med egna medel upprätthåller verksamheter såsom församlingar, skolor, social- och kulturverksamhet, för att säkerställa den judiska befolkningens behov, saknas en motsvarande strategi. Judar finns och har funnits i hela Sverige och därför är systemet med förvaltningsområden inte applicerbart för den judiska minoriteten.

Länsstyrelsen i Stockholms län har i den årliga uppföljningen av minoritetspolitiken de senaste åren föreslagit en särskild strategi för den judiska nationella minoriteten. En riktad satsning är angelägen utifrån flera olika perspektiv. I en tid där många judar, särskilt unga, upplever att strömningar av antisemitism i Sverige ökar, är det statens ansvar att bistå med förstärkande möjligheter till en positiv identifikation för den uppväxande generationen. Detta är väsentligt inte minst med hänsyn till den lagstiftade rätt som Förenta Nationernas konvention om barnets rättigheter utgör, per den 1 januari 2020.

Möjligheten att leva med judisk tradition minskar av flera skäl. En förutsättning är att upprätthålla judiskt församlings- och organisationsarbete, som idag sker med oproportionerligt stora ekonomiska och personella uppoffringar hos den judiska befolkningen. Utan stärkt stöd från staten blir den långsiktiga konsekvensen att den judiska befolkningen inte mäktar med att upprätthålla judiska institutioner. Judar i Sverige har en lång historia av

att bygga institutioner och genom att stärka dessa och att göra dem till samarbetspartners finns det goda möjligheter att implementera en statlig strategi för stärkandet av judiskt liv och fortlevnad av judisk kultur.

Satsningar på judiska kulturinstitutioner och jiddischkultur

Det finns ett rikt judiskt kulturliv i Sverige med flera intressanta kulturinstitutioner som utgör navet i den långsiktiga sociala och kulturbärande delaktigheten. I svensk-judiskt kulturliv finns sedan många år ett rikt utbud av ideella organisationer. En viktig utmaning sedan många år är säkerhetsproblematiken som begränsar möjligheter till marknadsföring samt tillgänglighet och kontaktytor gentemot allmänheten. Det är tyvärr inte möjligt att genomföra judiska kulturprogram utan säkerhetsåtgärder. Den fysiska begränsningen drabbar allt från barnverksamhet, utbildning, kulturevenemang, religiöst liv, till äldreomsorg.

En annan utmaning för de judiska institutionerna är att många offentliga institutioner vill samarbeta med dem, men att resurser oftast saknas för att kunna svara upp mot offentliga kulturinstitutioners önskan om samverkan. Kunskapen om judisk kultur och jiddisch finns hos de judiska institutionerna och att hjälpa statliga, kommunala och andra fria kulturinstitutioner tar tid, resurser och energi från den ordinarie kulturverksamheten.

En kommande strategi bör innehålla stöd till judiska kulturinstitutioner och andra för att möjliggöra olika former av samarbete. Uppdraget, som regeringen lagt på Kungl. Biblioteket att stödja de nationella minoriteternas bibliotek som resursbibliotek, kan tjäna som förebild.^[1] På så vis kan Judiska biblioteket fungera som ett stöd till folkbiblioteken i frågor som rör jiddischlitteratur. Samtidigt utgör denna välbehövliga satsning på det judiska biblioteket och på jiddischlitteraturen en utökad tillgång för den kulturella mångfalden i Sverige. Likaledes bör det finnas en uttalad målsättning för bevarande och säkerställande av arkiv och forskningsmaterial kring judiskt föreningsliv sedan slutet av 1700-talet.

Satsningar på nationella minoriteters kultur är ofta inriktad på bevarande och bortser från möjligheter till framtida utveckling. Staten bör ekonomiskt dela ansvaret för de judiska organisationernas kulturarbete och ge stöd till samarbeten mellan judiska kulturinstitutioner och andra kulturinstitutioner.

Satsningar på judisk formell och informell utbildning

Traditionellt har både formell och informell utbildning varit en mycket viktig och stor del av den judiska kulturen. Utbildning är ett av naven i judiskt församlings- och föreningsliv. En statlig strategi bör därför ha stort fokus på judisk utbildning.

För att den judiska minoriteten ska kunna bibehålla och utveckla sin svensk-judiska identitet krävs att svenska judar har kunskaper om sin egen svensk-judiska historia och kultur.

Dagens debatt om skolor med konfessionella inslag slår redan idag hårt mot de judiska skolorna i Sverige. I den judiska utbildningstraditionen finns en inkludering av historia, kultur och religion på samma vis som den generella skolformen speglar majoritetskulturen.

^[1] Regeringsbeslut 2020-12-17 Ku2020/02691.

Många av de kulturella inslagen som finns i de judiska skolorna skulle med stor sannolikhet uppfattas som konfessionella av svenska skolmyndigheter trots att de inte uppfattas som konfessionella av judar i Sverige. Den absoluta majoriteten av föräldrarna som skickar sina barn till judiska skolor uppfattar sig själva som helt sekulära och uppfattar skolorna som judiska i kulturellt hänseende. En del av en judisk strategi anser vi därför bör vara en ny skolform för judiska skolor. Den judiska skolformen skulle vara likvärdig med grundskolans årskurser 1-6. Denna nya skolform skulle ha ett viktigt uppdrag i att förmedla det judiska kulturarvet till eleverna och därmed bidra till deras förmåga att skapa sig en egen judisk identitet.

Hillelskolan, den största judiska skolan i Sverige, har bedrivit undervisning sedan 1955. Vid flertalet tillfällen har skolan lyfts av politiker och andra samhällsaktörer som ett mycket gott exempel på en välfungerande skola med hög pedagogisk nivå och utbildningskvalitet. Med en egen skolform kan skolan fortsätta utvecklas framöver. Detta gäller givetvis även Alexandraskolan i Göteborg, och de förskoleverksamheter med judisk profil som bedrivs i Stockholm, Göteborg och Malmö. En anpassad skolform kan bli avgörande för framtida generationer och minoritetens överlevnad

På högskolenivå krävs kraftfulla insatser för judisk utbildning. En gedigen universitetsutbildning i judiska studier, lärarutbildning och forskning inom området saknas. Inget svenskt lärosäte har ett riktat uppdrag eller en professur i judiska studier. Detta till skillnad från övriga nationella minoriteter och kan tolkas som en negativ särbehandling.

Paideia folkhögskola har inneburit ett viktigt tillskott för den informella vuxenutbildningen. Deras utbildningar har stärkt den judiska minoriteten genom att tillföra kunskap i frågor rörande jiddisch och judisk kultur i hela Sverige. Judiska organisationer genomför mycket informell utbildning kring kultur och ledarskap riktad till unga. Dessa utbildningar är ofta ambitiösa och bekostas oftast med icke-offentliga medel, församlingsavgifter och deltagaravgifter. För framtiden skulle dessa program behöva utvidgas och stärkas med hjälp av statligt stöd.

Utbildningsinsatser för majoritetsbefolkningen om den judiska minoriteten, dess kultur och dess historia är en sedan länge påtalad brist. De judiska församlingarna avsätter stora resurser på att svara på frågor från skolelever och andra kunskapssökande samt på att visa synagogor mm. Då vi anser det viktigt att visa upp judisk närvaro av historia och kultur avsätter vi omfattande tid och personella resurser för att öka kunskapen i samhället. Samtidigt tror vi på kunskap som en metod för att bidra i arbetet mot en tilltagande antisemitism. Malmö stad har tagit ansvar för detta arbete genom att finansiera Malmö församlings informationscentrum och genom att etablera ett judiskt utbildnings- och utställningscenter i Malmö synagoga. Inga andra kommuner har följt Malmös exempel. Vi uppmanar därför staten att ta initiativ till att tillsammans med judiska organisationer initiera ett nationellt kunskapscentrum för att stärka informationsarbetet om den judiska minoriteten i Sverige.

Kraftfulla revitaliseringsinsatser för jiddisch

Jiddisch är det minoritetsspråk i Sverige som bland de nationella minoritetsspråken har svagast ställning. Sedan erkännandet av jiddisch år 2000, har antalet förstaspråkstalare drastiskt sjunkit. Avsaknaden av effektgivande revitaliseringsinsatser och statens bristfälliga uppfyllande av ansvaret att erbjuda utbildningsplatser för lärare, har påverkat möjligheten för återtagandet av minoritetsspråket. Internationellt finns goda möjligheter till både studier i jiddisch och tillgång till lärare. Efter 20 år som erkänt nationellt minoritetsspråk har språkets ställning bland talarpopulationen tyvärr starkt försvagats. Dock finns nu en tydlig trend av ökat intresse för jiddisch bland judar i Sverige, inte minst bland de yngre. Intresset för jiddisch och det europeisk-judiska kulturarvet är påtagligt och efterfrågan på utbildning ökar.

Judiska centralrådet och Sveriges Jiddischförbund har under flera år drivit frågan om att jiddisch bör ses som ett kulturarvsspråk. Detta torde betyda att ambitionen med språket och insatserna inte är att judar ska börja prata jiddisch till vardags. Istället bör fokus för insatserna vara att judar ska få tillgång till sitt kulturarv.

Institutet för språk och folkminnen har presenterat ett handlingsprogram som i begränsad form motsvarar ett definierat behov. Ett nationellt språkcentrum för jiddisch skulle kunna utgöra en metod för att stärka jiddischens ställning i Sverige. Fokus i detta bör dock vara att språkcentrumet ska inrikta sig på jiddisch som ett kulturarvsspråk, så att språk och kultur sammanvävs och blir livskraftigt.

Satsningar på det fysiska svenskjudiska kulturarvet

Den judiska minoritetens 250-åriga liv i Sverige syns fortfarande i stadsbilden på många håll i Sverige, till exempel i Marstrand, Sundsvall, Karlstad och Oskarshamn. På flera platser i Sverige finns äldre begravningsplatser som ligger i träda och som bör ingå i bevarandet och tillvaratagandet av Sveriges judiska kulturarv. Spåren blir alltmer försvagade och utslocknande måste skyndsamt hejdas. De judiska historiska spåren i Sverige bör skyddas och tillgängliggöras då de vittnar om judisk närvaro och svensk historisk mångfald.

Statens ansvar är att bidra till att skydda det judiska kulturarvet. Synagogor och judiska begravningsplatser bör ingå i den kyrkoantikvariska ersättningen eller så bör länsstyrelserna få ett särskilt anslag för detta. Läns museerna och eventuellt regionerna bör få uppdraget att visa och tillgängliggöra judisk närvaro i Sverige. Judiska museet har en stor kunskap om det fysiska judiska kulturarvet i Sverige och bör därför kunna få ett särskilt nationellt uppdrag kring detta. Annars riskerar ett kommande museum om Förintelsen att bli den dominanta bilden av judisk närvaro i Sverige och det skulle vara mycket olyckligt om Förintelsen blir det enda judiska kulturarv som lyfts fram.

Strategins grundpremiss

För att värna om den svenskjudiska minoritetskulturen och bibehållandet av en levande judisk kultur i Sverige bör fokus i en strategi - över samtliga delområden - vara att facilitera överföringen av den judiska kulturen och kulturarvet till yngre och framtida generationer. En vital och dynamisk judisk minoritet och minoritetskultur förutsätter möjligheter att bibehålla och definiera sin judiska identitet och samtidigt utgöra en naturlig och accepterad del av samhällsgemenskapen.

Stockholm, den 26 januari 2021

Aron Verständig
Ordförande
Judiska Centralrådet

Eva Fried/Jacob Kaluski
Delat ordförandeskap
Sveriges Jiddischförbund

Hanna Halpern
T.f. Generalsekreterare
Judiska Centralrådet

Noa Hermele
Rektor
Paideia folkhögskola

Daniel Skavén Ruben
Ordförande
Föreningen Hillel